

TEORII ALE CRIMINOLOGIEI CLASICE ȘI NEOCLASICE

Lector univ. dr. Nelu Dorinel POPA¹
Universitatea „Dimitrie Cantemir” Târgu Mureș,
Facultatea de Drept

Abstract

Criminology was called classical by the opponents of this ideological current when the dispute started between the old conception of the legal discipline of punishment and the new current inspired by the research of the new criminal sciences.

The new classical criminology emerged in this context in the second half of the 18th century: its leading figures were Cesare Beccaria (Italy), Jeremy Bentham (UK) and Francesco Carrara (Italy), who focused on the operations of the criminal justice system.

The foundation of classical thought was the belief that humans are rational beings who weigh the consequences of their actions before they take them.

The classicists also strived to remove uncertainty in the work of the criminal justice system to ensure that all citizens were aware of what would happen to them if they committed a crime.

Keywords: *crime, criminal, punishment, prevention, social-educational measures, criminal procedure, social utility, justice, defence.*

Criminologia s-a numit clasică de către adversarii acestui curent ideologic în momentul în care s-a pornit lupta între vechea concepție privind disciplinarea juridică a pedepsei și între noul curent inspirat de cercetările noilor științe penale².

Acest curent ideologic este produsul iluminismului sau al perioadei rațiunii (care s-a desfășurat în sec. XVI-XVIII), curent care a eliminat opinia pe atunci dominantă religioasă asupra lumii și care se baza pe revelația divină și pe autoritatea bisericii. Gânditorii iluminiști presupuneau că ființele umane pot înțelege lumea prin știință datorită capacității umane de a observa și de a raționa³.

Noua criminologie clasică a apărut în acest context în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea: figurile sale principale au fost Cesare Beccaria (Italia), Jeremy

* e-mail: popaneludorinel@yahoo.com.

² Vintilă Dongoroz, *op. cit.*, p. 54.

³ Robert M. Bohm & Keith N. Haley, *op. cit.*, p. 98.

Bentham (Marea Britanie) și Francesco Carrara (Italia), care s-au concentrat pe activitatea sistemului de justiție penală; aceștia, în esență, credeau că anumite persoane au comis infracțiuni deoarece nu le erau clare consecințele acțiunilor lor.

Clasicii au presupus că simpla conștientizare a consecințelor faptelor penale ar fi un factor de descurajare care să convingă ființele raționale să nu o comită.

Fundamentarea gândirii clasice a fost credința că oamenii sunt ființe raționale care cântăresc consecințele acțiunilor lor înainte de a le întreprinde. Adaptate acest argumente la explicațiile comportamentului infracțional, ar însemna că o persoană ar putea evalua beneficiile potențiale pe care le-ar obține din comiterea infracțiunii (poate câștiguri financiare) și potențialele dezavantaje care ar putea apărea (sub formă de pedeapsă). Dacă dezavantajele ar depăși câștigurile, o persoană rațională ar decide să nu comită fapta penală⁴.

Cu toate acestea, acuratețea acestui raționament s-ar baza pe un sistem de justiție penală care ar fi complet previzibil în activitatea sa, ceea ce nu a fost cazul nicăieri în Europa la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Neajunsurile justiției au creat incertitudine față de reținerea celor care au comis infracțiuni și, dacă chiar ar fi existat, sentințele pronunțate de instanțe erau de asemenea imprevizibile. Un motiv a fost și reticența judecătorilor de a administra pedeapsa cu moartea, pedeapsă care, teoretic, se aplica unei game foarte largi de infracțiuni. Prin urmare, un potențial infractor nu era sigur cu privire la consecințele acțiunilor sale și la impresia că „dacă voi comite infracțiunea, aș putea scăpa fără pedeapsă” ceea ce a servit ca stimulent pentru comiterea faptelor penale.

De asemenea, clasicii au dorit să elimine incertitudinea din activitatea sistemului de justiție penală pentru a se asigura că toți cetățenii sunt conștienți de ceea ce li se va întâmpla dacă ar comite o infracțiune: ar fi conștienți că această acțiune ar duce la arestarea lor și ar ști dinainte exact ce sentință ar pronunța un magistrat sau un judecător. Acest lucru ar descuraja astfel ființele raționale de la săvârșirea infracțiunilor.

O critică importantă adusă de reprezentanții criminologiei clasice asupra operațiunilor sistemelor europene de justiție penală de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost aplicarea inconsecventă a legii și a sancțiunilor. Ei considerau că această situație a încurajat criminalitatea: „Una dintre cele mai mari frâne împotriva criminalității nu este cruzimea pedepselor, ci caracterul lor infailibil. [...] Certitudinea pedepsei, chiar dacă este moderată, va crea întotdeauna o impresie mai puternică decât teama de alta mai teribilă, dar combinată cu speranța impunității; chiar și cele mai mici pedepse, când sunt sigure, îngrozesc întotdeauna mințile oamenilor⁵.”

⁴ Peter Joyce, *op. cit.*, p. 30.

⁵ Cesare Beccaria, *On Crimes and Punishments*, 1764, traducere realizată de H. Paolucci, Educational Publishing Bobbs-Merrill, Indianapolis, 1963, pp. 58-9.

1. Cesare Beccaria și școala clasică

Cesare Bonesana Marchiz de Beccaria s-a născut la Milano la 15 martie 1738 într-o familie de nobili care își împingeau originea până în secolul al XII-lea. A absolvit Universitatea din Pavia în 1758 cu titlul de doctor în dreptul canonic și în cel roman.

Prin cartea sa de referință – „*Dei delitti e delle pene*” („Despre infracțiuni și pedepse”), Cesare Beccaria (1738-1794) avea să denunțe sistemul artificial al dreptului predat la universitate, după cum de asemenea, avea să-și arate disprețul față de „savanții” doctori juriști a căror știință i se părea cu totul depășită de viața contemporană, pe care o considera o tristă moștenire a unui trecut îndepărtat. El a înțeles încă de pe băncile facultății că legile existente erau utile numai „pentru a masca violența” despotismului și că de aceea erau apărate de „măreții preoți ai justiției”, fideli servitori ai acestui despotism⁶.

Pe bună dreptate s-a apreciat în doctrină că niciunul dintre cugetătorii epocii moderne n-a contribuit mai mult la renovarea dreptului penal decât Cesare Beccaria, cu mica, dar bogată sa operă în idei inovatoare. Opera sa – „*Dei delitti e delle pene*”, scrisă în 1764, nu numai că a revoluționat sistemele represive pe atunci în vigoare (de care luase la cunoștință încă din anii studenției), dar a și deschis mai presus de toate calea multora dintre concepțiile moderne asupra pedepsei.

În esență, în cartea sa, Cesare Beccaria își dorea ca legile să-și găsească originea în rațiune. Scopul prim al legilor este de a asigura „cea mai mare fericire răspândită la cei mai mulți” – „*la massima felicità divisa nel maggior numero*”. Statul este totalitatea indivizilor și binele statului trebuie să coincidă cu binele cetățenilor care îl alcătuiesc.

În acest act de acuzare a legislației medievale existente la vremea respectivă materializat în cartea sa, se demască cruzimea legilor, inumanitatea procedurilor, arbitrariul judecătorilor. După Beccaria, determinarea delictelor și a pedepselor trebuie să fie codificate cu o precizie geometrică. Stabilirea gravității unui delict trebuie făcută după importanța prejudiciului social cauzat. În același timp, Beccaria se ridică violent împotriva acelor care confundă ideea de justiție cu asprimea și cu sălbăticia, împotriva sistemului inchizitorial și împotriva torturii, cea mai inumană rămășiță a barbariei.

Autorul a construit un extraordinar raționament cu privire la instituțiile de bază ale dreptului penal.

1. În primul rând, *infracțiunea* constituie nucleul în jurul căruia se structurează orice sistem de drept penal; concepția asupra noțiunii de „infracțiune” se răsfrânge (caracterizându-le și determinându-le conținutul) asupra tuturor

⁶ Cesare Beccaria, *Dei delitti e delle pene*, a cura di Piero Calamandrei, seconda edizione riveduta e accresciuta, Firenze, Felice Le Monnier, 1950, traducere în limba română realizată de Armand Roșu, cu prefață de Alexandru Balaci, Ed. Științifică, București, 1965, p. X și urm.

celorlalte instituții penale. Beccaria nu dă nicăieri o definiție completă a infracțiunii; concepția sa asupra acestei noțiuni poate fi dedusă din unele referiri pe care le face la măsura infracțiunii, la legalitatea incriminării și la diferitele tipuri particulare de infracțiuni⁷.

Consecvent concepției sale asupra fundamentului dreptului de a pedepsi, Beccaria considera infracțiunile ca „acțiuni potrivnice binelui public, fapte care aduc atingere acelor interese generale care constituie obiectul ocrotirii penale. Orice infracțiune, chiar privată, lezează societatea. Paguba adusă societății este atât fundamentul răspunderii individuale, cât și adevărata măsură a infracțiunii, criteriul de determinare a gravității diverselor tipuri particulare de infracțiuni”. Dar nu orice faptă care cauzează o pagubă societății constituie o infracțiune; mai este necesar ca ea să fie considerată ca atare de legea penală. Nu este permis ca determinarea sferei ilicitului penal să fie lăsată la discreția, la bunul plac al judecătorilor; limitele între licit și ilicit trebuie stabilite de „legea oarbă și imparțială” și nu de „prudența periculoasă și arbitrară a acestora”.

Cetățenii trebuie să știe ceea ce este îngăduit și ceea ce este oprit. Fiecare cetățean trebuie să aibă convingerea că „poate face ceea ce nu este potrivit legilor, fără să se teamă de alt neajuns decât de cel care poate decurge din însăși acțiunea sa; aceasta este o dogmă politică sacră fără de care nu poate exista societate legitimă”.

Beccaria proclamă astfel ca o reacție împotriva arbitrariului justiției feudale, unul din principiile fundamentale ale dreptului penal modern: principiul legalității incriminării – „*nullum crimen sine lege*”. Acest principiu implică, pe de o parte, cerința ca fapta generatoare de răspundere penală să fi fost prevăzută de lege ca infracțiune la data și la locul săvârșirii ei, iar, pe de altă parte, cerința nu mai puțin importantă ca normele juridice penale să determine în mod riguros conținutul fiecărui tip particular de infracțiune.

2. *Infractorul*, ca ființă vie, concretă, ocupă un loc secundar în gândirea și cartea lui Beccaria. Persoana infractorului rămâne ștearsă în doctrina lui; condițiile sale organice, starea sa psihofizică, mediul său social nu sunt cercetate.

Infractorul nu este decât un individ care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și care din această cauză trebuie să sufere o pedeapsă. Particularitățile sale sunt indiferente legii penale, în fața căreia toți oamenii sunt egali. Beccaria nu vede sau refuză să vadă diferențele între infractori; orice infractor apare în cartea sa ca o unitate similară celorlalți. Nu există decât un tip unic, general, al infractorului, căruia, pentru fapte similare, trebuie să i se aplice un tratament egal⁸. Această atitudine își are sorgința în concepția sa contractualistă. Negării abstracte a individului, contractualismul îi opune revendicarea drepturilor individului, dar

⁷ *Ibidem*, p. L.

⁸ *Ibidem*, p. LIV- LV.

pierzând din vedere caracterul social al vieții individuale, el nu privește individul decât ca o entitate abstractă, iar societatea ca o sumă cantitativă a indivizilor, ca un agregat de indivizi considerați metafizic și nu ca adevărata lor unitate. Individul infractor nu poate fi altceva.

În domeniul dreptului penal, negării individului în calitate sa de subiect al raporturilor de drept material și procesual, precum și supunerii sale unei legi neconforme cu conștiința socială, Beccaria (contractualist și individualist fiind) le opune „individul persoană sacră”, revendicarea drepturilor sale și caracterul rațional al legii.

Către această tendință conduc toate principiile de bază pe care le-a formulat:

- universalitatea, claritatea și precizia legii,
- legalitatea incriminării și a pedepsei,
- egalitatea, personalitatea și moderația pedepselor, alături de caracterul lor util și necesar,
- publicitatea procesului penal,
- principiul liberei aprecieri a probelor.

Dar, obsedat de ocrotirea multilaterală a individului astfel considerat, Beccaria ajunge la consecințe cel puțin curioase. Ideea egalității politice (egalitate naturală și consacrată prin contractul social) îl conduce la cerința egalității penale, iar egalitatea penală îl duce la negarea importanței trăsăturilor individuale în determinarea gravității infracțiunii și a individualizării pedepsei.

Grija salvagărdării intereselor individuale împotriva arbitrariului judecătoresc îl face să conteste acestora dreptul de a interpreta legea, iar aplicarea legii în litera ei îl conduc, de asemenea, la stabilirea pedepsei în raport de faptă și nu de infractor.

Preocupat deci, de apărarea individului abstract, Beccaria nu coboară în domeniul realului, acolo unde se află individul concret. Individualismul se transformă astfel într-un instrument împotriva individului.

În concluzie, în accepțiunea lui Beccaria, persoana infractorului dispare în spatele infracțiunii.

3. *Teoria pedepsei* rămâne partea cea mai importantă a doctrinei lui Beccaria, nu numai pentru contribuția sa la umanizarea dreptului penal, ci și pentru faptul că principiile pe care le-a formulat rămân actuale, după cum urmează⁹:

- a) legalitatea pedepselor.

Arbitrariului dreptului feudal, cu pedepsele sale nu numai crude, dar și lăsate la bunul plac al judecătorilor, Beccaria îi opune cea mai strictă legalitate a pedepselor: „numai legile pot stabili pedepsele privitoare la infracțiuni... o pedeapsă care depășește limita fixată de legi înseamnă o pedeapsă justă plus o altă pedeapsă”. Judecătorii nu pot aplica deci alte specii de pedeapsă decât cele prevăzute de lege pentru fapta săvârșită și nu pot fixa pentru pedeapsa aleasă o altă întindere sau un

⁹ *Ibidem*, p. LVI și urm.

alt mod de executare decât cele stabilite prin lege – „*nula poena sine lege*”. Sistemului pedepselor arbitrare, Beccaria îi substituie astfel sistemul pedepselor legale.

b) egalitatea pedepselor.

Legea trebuie să prevadă aceleași pedepse pentru toate persoanele vinovate de aceeași infracțiune, indiferent de condiția sau situația lor socială. „Pedepsele trebuie să fie aceleași pentru primul sau pentru ultimul cetățean; nobilul sau cel bogat nu trebuie să se teamă mai puțin decât alții când este vorba de violarea convențiilor care l-au ridicat deasupra altora”.

c) personalitatea pedepselor.

Numai cel vinovat de săvârșirea infracțiunii poate fi pedepsit: pedeapsa aplicată infractorului nu trebuie să atingă direct alte persoane. Nu poate exista răspundere pentru fapta altuia. Raportul de drept penal născut din săvârșirea infracțiunii se leagă între individul infractor și societate; este vorba de o responsabilitate socială, în sensul că infractorul răspunde față de societate și-n același timp personală, în sensul că numai el singur răspunde pentru faptele sale.

d) moderația pedepselor.

Pedepsele trebuie să fie moderate pentru că „scopul lor nu este de a chinui și de a lovi o ființă sensibilă, nici de a desființa o infracțiune care a fost săvârșită, ci acela de a-l împiedica pe infractor să aducă concetățenilor săi noi prejudicii și de a-i abate pe alții de la săvârșirea unor fapte asemănătoare; or, pentru ca o pedeapsă să aibă efectul dorit este de ajuns ca suferința pricinuită de pedeapsă să depășească beneficiul pe care îl aduce infracțiunea. Tot ce întrece această măsură este deci inutil și ca atare, tiranic.

Trebuie alese deci nu numai acele pedepse. Dar și acea metodă de a fi aplicate, care, păstrând proporția, vor face o impresie cât mai puternică și cât mai durabilă asupra sufletelor oamenilor și cât mai puțin chinuitoare asupra corpului vinovatului”.

e) inevitabilitatea și promptitudinea pedepsei.

Efectul preventiv, care este și scopul legii penale, depinde mai mult de certitudinea pedepsei decât de severitatea sistemului represiv; ceea ce slăbește constrângerea psihologică pe care o exercită pedeapsa este nu moderația acesteia, ci speranța de a o putea evita. „Una dintre cele mai puternice frâne ale infracțiunilor nu este cruzimea pedepselor, ci inevitabilitatea lor. Certitudinea unei sancțiuni, deși moderată, va face totdeauna o impresie mai puternică decât frica produsă de alta mai grozavă, unită cu speranța impunității.”

f) proporția dintre infracțiuni și pedepse.

Trebuie să existe o proporție între infracțiuni și pedepse. Dacă pentru două infracțiuni care vatamă societatea în mod inegal s-ar stabili pedepse egale, pe de o parte, „oamenii nu vor întâmpina un obstacol mai puternic în săvârșirea infracțiunii mai grave dacă de aceasta este legat un avantaj mai mare, iar, pe de altă

parte, nu se va mai face nicio deosebire între aceste infracțiuni și se vor distruge sentimentele morale”.

4. În același timp, Beccaria a realizat faptul că pentru reducerea și lichidarea criminalității, alături de represiune trebuie să fie instituit și să acționeze un sistem eficient de măsuri preventive. Dar nu numai atât: accentul trebuie pus pe *prevenire* și nu pe represiune. Scopul principal al oricărei legislații trebuie să fie prevenirea infracțiunilor și nu pedepsirea lor. Pedepsa unei infracțiuni nu poate fi socotită „cu adevărat justă atâta vreme cât legea nu a întrebunțat cel mai bun mijloc cu putință în împrejurările date ale unei națiuni, ca să o prevină”¹⁰.

Înainte de Beccaria, Thomas Morus a insistat în „Utopia” asupra necesității prevenirii infracțiunilor prin măsuri economice și sociale¹¹, iar Montesquieu a subliniat la rândul său că „Un bun legiuitor va căuta nu atât să pedepsească infracțiunile, cât să le prevină; el se va strădui mai mult să îmbunătățească moravurile decât să aplice pedepse”¹².

Beccaria reia această idee, o dezvoltă și propune mai multe măsuri practice. Astfel, garanția prevenirii infracțiunilor constă în statornicirea unei ordini în care instrucțiunea să meargă mână în mână cu libertatea; înmulțirea incriminărilor, considerarea ca infracțiuni a unor acțiuni indiferente nu împiedică tulburările și dezordinea, nu previne infracțiunile, ci creează altele noi.

O prevenire reală nu poate fi realizată decât printr-un complex de *măsuri social-educative*, în rândul cărora Beccaria enumeră:

- elaborarea unor legi simple și clare, redactate pe înțelesul tuturor, care să favorizeze nu atât clasele, cât și oamenii înșiși,
- răspândirea culturii și a științei în rândurile maselor largi,
- combaterea viciilor cu ajutorul educației,
- formarea unui mare număr de magistrați cinstiți, independenți și interesați în respectarea legii,
- recompensarea virtuții,
- perfecționarea educației.

Alături de aceste măsuri cu caracter general, Beccaria propune a fi aplicate și alte *măsuri specifice*, respectiv:

- scăderea taxelor vamale ca mijloc de a preveni contrabanda,
- înființarea unei bănci publice,
- înregistrarea publică a tuturor contractelor și crearea posibilității de a se consulta documentele, ca mijloace de prevenire a falimentelor,
- formarea unor gărzi pe cartiere, ca mijloc de a preveni infracțiunile contra liniștii publice etc.

¹⁰ *Ibidem*, p. LVII și urm.

¹¹ Thomas Morus, *Utopia*, cartea I, Ed. Științifică, București, 1958, pp. 51-53.

¹² Montesquieu, *De l'esprit de lois*, Livre VI, ch. IX.

Beccaria a înțeles, deci, în mod just, că fenomenul infracțional nu poate fi combătut numai prin pedepse și importanța precumpănitoare a măsurilor, sociale, economice și educative în lupta împotriva criminalității. Nu se poate nega nici caracterul progresist, nici utilitatea unora dintre măsurile propuse de el.

5. Nu în ultimul rând, Cesare Beccaria consacră o însemnată parte a lucrării sale *procedurii penale*¹³. Nu este vorba de un examen amănunțit al procedurii în vigoare sau de schițarea unui nou sistem procesual penal. Autorul se mărginește la a demasca excesele procesului inchiuzitorial și la a formula câteva principii sau reguli esențiale noi, care tind, pe de o parte, la asigurarea drepturilor învinutului într-un proces, iar, pe de altă parte, la pronunțarea unor hotărâri drepte corespunzătoare realității.

Ceea ce trebuia atacat în primul rând era însăși forma inchiuzitorială a procesului și corolarul ei: sistemul probelor formale. De aceea, încă de la început, Beccaria formulează principiul publicității procesului penal. Publicitatea apare necesară mai întâi pentru că face posibil controlul opiniei publice asupra operei de judecată, instituindu-se astfel o frână împotriva arbitrariului și abuzului, o garanție a legalității și temeiniciei hotărârii.

Beccaria înțelege că sistemul probelor legale închide poarta adevărului, că fără libertate de apreciere a probelor nu este posibilă o bună justiție penală; de aceea, cum activitatea de judecată este încorsetată într-un automatism procesual, el luptă să o descătușeze și proclamă că singura cale de acces spre adevăr în procesul penal este „certitudinea morală a probelor”.

Beccaria formulează un alt mare principiu al dreptului procesual modern: „un om nu poate fi socotit vinovat înainte de pronunțarea hotărârii judecătorești”; în sistemul inchiuzitorial, dimpotrivă, orice învinuit era presupus vinovat și chiar dacă nu i se dovedea vinovăția putea rămâne uneori nelimitat sub o stare de suspiciune.

Autorul mai afirmă că „practica judiciară care face din mărturisirea infractorului centrul în jurul căruia se învârt toate regulile penale este dăunătoare nu numai pentru că obținerea mărturisirii este legată de tortură, dar și pentru că exclude cercetările și probele care limpezesc faptul”.

În fine, în cel mai lung paragraf al cărții sale, Beccaria pledează pentru abolirea torturii, demonstrând că tortura este nu numai profund inumană, dar și inutilă, că ea nu reprezintă un criteriu al adevărului, căci rezultatul ei este o chestiune de temperament și de calcul care variază la fiecare om în raport cu robustețea și sensibilitatea sa.

În concluzie, Cesare Beccaria va rămâne însă pentru totdeauna în istoria culturii umane pentru opera sa unică – „*Dei delitti e delle pene*”, act de acuzare a trecutului, vast rechizitoriu împotriva justiției arbitrare, viu documentar al epocii în care a trăit și mai ales, un monument al rațiunii umane¹⁴.

¹³ Cesare Beccaria, *op. cit.*, p. LXX și urm.

¹⁴ *Ibidem*, p. XIX.

2. Utilitarismul lui Jeremy Bentham

Jeremy Bentham (1748-1832) a rămas celebru în criminologie cu teoria sa, conform căreia un accent decisiv trebuie pus pe controlul crimei raționale dacă se dorește combaterea acesteia.

Bentham a fost un promotor al utilitarismului, reflectat în principalele sale opere, „*Principles of penal law*” – 1786, „*Theorie of pain and pleasure*” – 1829, „*An introduction to the principles of morals and legislation*” – 1789, „*The Theory of legislation*” – 1802, plecând în fundamentarea teoriei sale tot de la postulatul raționalității (ca și Cesare Beccaria), precum și de la cel al eficienței acțiunii indivizilor într-o societate, considerând că singurul scop care călăuzește ființa umană în acțiunile sale și guvernează întreaga viață socială este *utilul individual*; de aceea, „este drept ceea ce este util”¹⁵.

Individul fiind „scopul”, iar statul „mijlocul”, interesul general nu reprezintă decât o însumare a intereselor particulare, iar dreptul și reglementările sale trebuie să traducă în viață ideile de „plăcere”, „abundență” și „securitate”. Problema esențială este ca statul și societatea să asigure coexistența intereselor generale sociale cu cele personale ale indivizilor, prin realizarea plăcerii și securității acestora și prin evitarea prejudiciilor și suferințelor.

Or, aceste nemulțumiri și suferințe pot fi cunoscute și evaluate de către legiuitor în funcție de anumite criterii precum numărul indivizilor nemulțumiți, intensitatea acestor nemulțumiri, durata și frecvența nemulțumirilor etc. În funcție de aceste criterii se poate deci construi „o artă de a legifera” care trebuie să echilibreze pe cât posibil, scopurile urmărite de indivizi cu consecințele actelor întreprinse de ei pentru a se realiza atât plăcerea (utilul) la nivel individual, cât și diminuarea suferințelor, nemulțumirilor și conflictelor la nivel social.

Ca și Cesare Beccaria, Bentham a fost preocupat și de realizarea fericirii pentru cei mulți. Nu întâmplător s-a afirmat în doctrină că niciunul dintre oamenii de știință și reformatorii acelor vremuri nu i-a datorat mai mult lui Cesare Beccaria decât discipolul său, Jeremy Bentham.

Utilitarismul promovat de Bentham mai presupunea folosirea unei formule precise, pseudo-matematice pentru acest proces denumit „calcul științific” care pleca de la premisa că indivizii sunt „calculatoare umane” care pun toți factorii într-o ecuație pentru a decide dacă o crimă anume este bine a fi comisă sau nu¹⁶.

Deși o astfel de concluzie poate părea bizară astăzi, la momentul la care a fost descoperită și promovată a condus la o reformare rațională a sistemului juridic.

Bentham a mai ajuns la concluzia că dacă prevenirea este scopul pedepsei, atunci respectiva pedeapsă devine prea costisitoare pentru că generează mai mult

¹⁵ Dan Banciu, *Sociologie juridică*, Ed. Hyperion XXI, București, 1995, p. 37.

¹⁶ Tudor Amza, Cosmin Petronel Amza, *op. cit.*, p. 106.

rău decât bine, iar pedeapsa trebuie ajustată foarte puțin prin plăcerea care rezultă din săvârșirea infracțiunii.

Așadar, legea există pentru a aduce fericire comunității. Din moment ce pedeapsa aduce nefericire, atunci poate fi justificată doar dacă împiedică un mai mare rău decât îl produce.

Pe de altă parte, pedeapsa care este respinsă de toate sentimentele, se ridică la primul rang al serviciilor publice ca sacrificiu indispensabil salvării comune a membrilor societății¹⁷.

Tot inspirat fiind de opiniile conducătorului său spiritual Cesare Beccaria cu privire la activitatea de prevenire, și Bentham a concluzionat că prevenirea săvârșirii de infracțiuni este scopul care legitimează pedeapsa. Afacerea trecută nu este decât un punct, viitorul este infinitul. Infracțiunea trecută nu privește decât un individ, infracțiunile viitoare pot să-i lovească pe toți¹⁸.

Pedeapsa își atinge pe deplin scopul deoarece, fiind însoțită de frică, acționează asupra voinței ca un fel de motiv psihologic; orice remediu care acționează prin frică se numește pedeapsă. De aceea, sunt considerate a fi ineficiente acele pedepse care nu produc vreun efect asupra voinței infractorului; pentru ca, totuși, acest efect să se producă este nevoie ca răul pedepsei să întregă avantajul oferit de infracțiune.

Utilitatea socială exprimată și sub forma reparațiunii și a intimidării a rezultat și din următoarele idei exprimate de Bentham: În ceea ce privește originea dreptului de a pedepsi nu este nimic particular de spus; ea este aceeași ca a tuturor celorlalte drepturi ale guvernării. Nici nu s-ar putea concepe un singur drept, fie al guvernului, fie al indivizilor, ca să poată exista fără dreptul de a pedepsi. El este sancțiunea tuturor celorlalte... Ceea ce justifică pedeapsa este utilitatea sa majoră sau mai bine zis, necesitatea ei. Infractorii sunt inamici publici. Unde este trebuința ca inamicii să consimtă să fie dezarmați și conținuți?¹⁹

3. Opera lui Francesco Carrara

Școala clasică a început cu Cesare Beccaria, s-a dezvoltat în chip strălucit după apariția operei acestuia și a ajuns la apogeu în timpul și datorită lui Francesco Carrara (1805-1888), considerat „cap al școlii clasice”²⁰. Și un alt autor elogiază

¹⁷ Filippo Gramatica, *Principi di difesa sociale*, traducere realizată în limba română de Jean Moruzi în „Principii de drept penal subiectiv”, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1934, p. 60.

¹⁸ Jeremy Bentham, *Traite de leg. civile et penale*, Paris, 1820, T. II, p. 55, citat de Ion Tanoviceanu în „Tratat de drept și procedură penală”, vol. I, Tipografia „Curierul Judiciar”, București, 1924, p. 52.

¹⁹ Jeremy Bentham, *Theories des peines et de recompenses*, Ed. Dumont, 3-a ed., Paris, 1825, T.I, pp. 7-8, citat de Ion Tanoviceanu, *op. cit.*, București, 1924, p. 52.

²⁰ Vintilă Dongoroz, *op. cit.*, p. 54.

rolul acestui autor în cadrul acestui curent criminologic, apreciind că „școala clasică a fost reprezentată mai mult de Francesco Carrara”²¹.

a) Carrara dezvoltă în lucrarea sa „*Programma del corso di diritto criminale*” („Programul științei dreptului penal”) – 1859, ideea lui Bentham (conform căreia, individul este „scopul”, iar statul „mijlocul”), apreciind de această dată că societatea este un scop al omului, nu numai pentru că ea este un mijloc absolut necesar pentru dezvoltarea vieții fizice și psihice a acestuia, ci îndeosebi pentru că societatea a fost completarea acelei legi morale, conform căreia Dumnezeu a supus pe om și a așezat omul pe o armonie eternă²².

Deci, odată cu apariția omului, la lumea fizică a acestuia a fost alăturată lumea morală care încă este un patrimoniu al omului și consistă în raportul acestuia cu sine însuși, cu creatorul și cu ceilalți oameni. Legile fizice au putere obligatorie și coercitivă încât își impun respectarea lor, fiind suficiente pentru menținerea armoniei în lumea fizică. Legile morale însă nu au o altă sancțiune decât conștiința.

Originea și baza de existență a dreptului penal zac deci în legea eternă a armoniei generale. Unica bază și măsură a poruncii, prohibițiunii și recompensării celui bun și a pedepșirii celui rău (întrucât toate acestea sunt în mâinile lui Dumnezeu) este dreptatea.

Dreptatea în mâinile lui Dumnezeu este necondiționată și exclusivă; Dumnezeu îi pedepsește pe hoț și pe asasin nu doar pentru a apăra persoana lezată, ci pentru că furtul și asasinatul sunt un rău și dreptatea pretinde că cine face rău să fie nevoit să sufere tot un rău.

Când însă porunca, prohibițiunea și pedeapsa se despart de Dumnezeu și o parte a exercițiului lor trece pe pământ asupra autorității publice (investită cu puterea care să oprească anumite fapte și să exercite represiunea împotriva celor care au încălcat prohibițiunea), va fi necesar ca atunci când se face o violare prin care se cauzează celui vinovat o pagubă, tot aceeași putere de pe pământ să apere pe nevinovat împotriva vătămărilor.

Aceasta nu este o necesitate politică, ci o necesitate a legii naturale. În consecință, fundamentul dreptului de a pedepsi sau al pedepsei privit, pe de o parte, în mod abstract este numai dreptatea, iar privit, pe de altă parte, ca un act al omului, îl constituie necesitatea legii naturale.

Greșește deci cine vede originea dreptului pedepsei numai în necesitatea apărării, fiindcă uită că cea dintâi origine a pedepsei este dreptatea. Greșește, de asemenea, cine vede baza dreptului de a pedepsi numai în principiul dreptății, fără să restrângă această bază în limitele necesității apărării.

În mâinile lui Dumnezeu, dreptul de a pedepsi nu are altă regulă decât dreptatea, iar în mâinile omului dreptul de a pedepsi nu are altă îndreptățire decât

²¹ Filippo Gramatica, *op. cit.*, p. 70.

²² Francesco Carrara, *Programma del corso di diritto criminale*, Luca, 1861, citat de Traian Pop, „Curs de criminologie”, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj, 1928, republicat la Ed. Universul Juridic, București, 2020, p. 225 și urm.

necesitatea apărării; aceasta, deoarece, acest drept a trecut asupra omului numai în măsura în care este necesară pentru apărarea drepturilor omului.

Însă, deși apărarea este singura cauză a transmiterii dreptului de a pedepsi, acest drept transmis este totuși supus regulilor dreptății pentru că trece asupra omului și nu pierde natura anterioară a esenței sale.

În concluzie, *dreptul de a pedepsi are două baze fundamentale: dreptatea și apărarea*²³.

b) Carrara a mai susținut un principiu important (valabil și-n zilele noastre) atunci când afirma că toți se amestecă în discuția problemelor penale. Este un fapt cunoscut că în dreptul penal toți se cred autorizați să stea pe scaun și să-și dea părerea: poeți, filozofi, ziarști, teologi, romancieri, medici, toți raționează *ex-professo* în chestiunile penale. Dar pentru ce? Tocmai din cauză că-i falsifică concepția sau pentru că îl confundă cu legea morală pură ce este la înțelegerea tuturor ori pentru că îl coordonează cu interesele politice pe care oricine se crede în stare a le măsura²⁴.

Știința penală, în accepțiunea lui Carrara, se raportează doar la dreptul penal și la procedura penală și este în căutarea limitelor interne și externe între care numai statul poate apăra drepturile oamenilor prin luarea unui drept al omului care le-a atacat și de a exercita cu un atare mijloc această apărare²⁵.

Prin ideile sale, Carrara a văzut în necesitatea de a pedepsi vătămările aduse omului, unica „rațiune absolută a existenței sociale”. Nu societatea este aceea care face să se nască dreptul de a pedepsi, ci există necesitatea de a pedepsi pe cei care încalcă dreptul.

Scopul autorității publice îl constituie protecția juridică. Pedepsa realizează acest scop înalt, exercitând influența sa mai mult asupra altora decât asupra culpabilului; deci, pedeapsa mai mult liniștește decât să înspăimânte. De fapt, pedeapsa penală trebuie să liniștească emoția perversă căreia delictul i-a dat naștere în spiritul răufăcătorilor, să distrugă pasiunile puternice și să liniștească prin prevenirea delictelor viitoare pe cei onești, speriați și agitați de delict.

În sfârșit, Carrara a fundamentat imputabilitatea pe libertatea morală a individului și a definit dolul ca reprezentând „intenția mai mult sau mai puțin perfectă de a săvârși o faptă contrară legii”²⁶.

4. Criminologia neoclasică

Unele modificări care au fost aduse teoriilor școlii clasice au fost denumite global *teoria neoclasică*, aparținând deci criminologiei neoclase. Diferența principală dintre cele două teorii este legată de presupunerea teoriei clasice în ceea ce privește liberul arbitru.

²³ *Ibidem*, pp. 227-228.

²⁴ Francesco Carrara, *op. cit.*, p. 717, citat de Ion Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 1.

²⁵ *Ibidem*, p. 11.

²⁶ Francesco Carrara, *op. cit.*, p. 69, citat de Filippo Gramatica, *op. cit.*, pp. 70-71.

În teoria neoclasică, care pune accent pe factori subiectivi, se recunoștea că anumiți factori, cum ar fi lipsa facultăților mentale, pot inhiba exercitarea liberului arbitru. De aceea, a fost introdusă ideea de premeditare ca o măsură a gradului de liber arbitru exercitat. De asemenea, circumstanțele atenuante au fost considerate ca reprezentând baze legitime pentru un argument al responsabilității diminuate²⁷.

S-a reproșat școlii neo-clasice că folosea o tehnică penală care se raporta în principal la exegeză, dogmatică și critică, prin intermediul cărora se analiza și critica în principal, legislația penală și într-o foarte mică măsură se aveau în vedere opiniile și criticile din doctrină: s-a preferat „armura grea” a unei discipline analitice a legii în locul expansiunii și creației doctrinare²⁸.

În cele din urmă, modificările și criticile aduse teoriilor școlilor clasice și neoclasică au avut două efecte majore asupra măsurilor de politică penală:

1. au furnizat un motiv pentru unele categorii socio-profesionale, cum ar fi medicii, să declare ca martor în instanță pentru gradul de responsabilitate diminuată a unui infractor.

2. infractorii au început să fie condamnați la pedepse care erau considerate a fi ușor de reabilitat. Explicația constă în existența anumitor medii sociale, cum sunt cele eliberate de vicii și infraționalitate, care erau mult mai favorabile decât altele pentru a face o alegere rațională.

Teoriile criminologice clasice și neoclasică se regăsesc în prezent aplicate în modelul de justiție penală din S.U.A. Astfel, în ultimele decenii ale secolului trecut, datorită faptului că individualizarea judiciară a pedepselor a impus judecătorilor limitări ale stabilirii pedepsei în unele jurisdicții teritoriale s-a ajuns la perceperea de către public a faptului că sentințele pronunțate de judecători pentru anumite infracțiuni sunt prea ușoare.

Revolta publicului față de o atare situație a condus la luarea unor măsuri legislative, ca de exemplu, abrogarea liberării condiționate în jurisdicția federală și în unele state, motivat de faptul că instituția liberării condiționate eliberează prea devreme din închisoare infractori periculoși. Ca atare, renașterea teoriilor clasice și neoclasică din ultima perioadă de timp, precum și introducerea unei versiuni mai moderne a acestor teorii (ca de exemplu, teoria alegerii raționale) sunt considerate o reacție la acuzațiile aduse unor criminologi pentru faptul că au eșuat în a descoperi cauzele infracțiunilor. Ca rezultat a unui astfel de curent de opinie a existat un efort reînnoit de descurajare a comiterii de infracțiuni prin condamnarea mai multor infractori la închisoare pentru perioade mai lungi de timp în timp ce în unele jurisdicții din S.U.A. a fost impusă pedeapsa capitală pentru mai multe infracțiuni grave.

²⁷ Robert M. Bohm & Keith N. Haley, *op. cit.*, pp. 100-101.

²⁸ Niccola Niccolini, *Della giurisprudenza penale*, 2 vol., Tipografia Livorno, 1843, în traducerea realizată de Petre Ionescu Muscel, *op. cit.*, p. 35.

Concluzionând cele prezentate mai sus, putem afirma că prin criminologia clasică și neoclasică au început a fi promovate reformele sistemului de justiție penală care să garanteze o abordare uniformă și consecventă a comportamentului criminal. Această preocupare a presupus:

- reformarea sistemului învechit de justiție care se baza pe efortul voluntar, înlocuindu-l cu forțe judiciare profesionale în care anchetatorii să fie plătiți pentru a-și îndeplini atribuțiile;

- reformarea codului penal pentru a prevedea situațiile în care pedepsele trebuie clasificate, pentru a fi adecvate infracțiunilor pentru care sunt aplicate: principala consecință a acestui fapt a fost eliminarea pedepsei cu moartea dintr-o gamă largă de fapte penale în favoarea altor pedepse care includeau închisoarea. S-a presupus că acest lucru va garanta că magistrații și judecătorii vor adopta o abordare mai consecventă a condamnării;

- reformarea activității închisorilor, care au fost transformate ca mecanisme prin care cei care au acționat irațional, săvârșind infracțiuni, ar putea fi transformați de regimul închisorii în ființe raționale care să respecte legea în viitor²⁹.

Pentru școala clasică, de asemenea, crima și pedeapsa nu pot interesa sfera dreptului decât ca și entități juridice. Totodată, nu interesează dacă omul este înzestrat cu liberul arbitru sau este determinat, ci dacă omul este în stare să deosebească binele de rău și dacă este în măsură să aleagă între ceea ce este permis și ceea ce nu este permis. Or, omul, având această posibilitate, implicit el răspunde moralmente de faptele sale, adică ceea ce înseamnă responsabilitate morală³⁰.

De asemenea, în opiniile școlii clasice și neoclasică, s-a demonstrat că pedeapsa reprezintă deci o justă sancțiune aplicată infractorului pentru fapta săvârșită și trebuie să fie gradată în raport cu gravitatea infracțiunii, ținând cont deci și de ultimele influențe exercitate de teoria neoclasică.

²⁹ Peter Joyce, *op. cit.*, p. 30.

³⁰ Vintilă Dongoroz, *op. cit.*, p. 54.